

Стереотипи маскуліності і фемініності в іспанськомовному просторі

Ю.В. Андрійченко*

Київський Національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: juliandri@mail.ru

Paper received 30.10.15; Accepted for publication 17.11.15.

Анотація. У статті розглядається питання дослідженню гендерного фрагмента іспанської мовної картини світу в аспекті концептуалізації гендерних стереотипів і його динамічної трансформації під впливом соціокультурних чинників, звертається увага на передумови виникнення лінгвістичного сексизму, його розвиток і функціонування в сучасних реаліях іспанської мови.

Ключові слова: гендер, комунікація, стереотипи, текст, маскуліність, фемініність

Вступ. Розуміння гендеру, прийняте в сучасній науці, як складного соціально-психологічного і культурного конструкту, співвідносного з усією сукупністю властивостей, характеристик, комунікативних і поведінкових моделей, властивих представникам різних статей, робить можливим його вивчення у мові. Одним із способів дослідження гендеру за даними мови є лінгвістичне моделювання таких емних гендерних категорій, як маскуліність і фемініність у вигляді концептуальних просторів, що представляють собою сукупності лінгвокультурних концептів. Під останніми, слідом за С.Г. Воркачевим, розуміються одиниці колективного знання / свідомості, які володіють мовним вираженням і відзначені етнокультурною специфікою [1]. Мужність і жіночність є важливими атрибутами суспільної свідомості: якщо стать осмислюється в категоріях *чоловік* і *жінка*, то гендер відображається в термінах *мужність* (чоловіче начало) і *жіночність* (жіноче начало) [2, с. 6].

Мета дослідження – виявлення особливості функціонування гендерних стереотипів в сучасній іспанській мові нв вербально-семантичному рівні.

Матеріалом дослідження слугує лексичний потенціал іспанської мови.

Серед визначень терміна *маскуліність* таких авторів як М. Кімел, Д. Гілмор, Р. Хоррокс, Р. Коннелл, Е. Баденгер, В.В. Гаврилюк, О.Г. Троїцька, І.С. Кон, А.А. Денисова, С.А. Орлянський, існує думка Ш. Берд про те, що маскуліність є поняттям, що означає соціально сконструйовані очікування, що стосуються поведінки, уявлень, переживань, стилю соціальної взаємодії, відповідного чоловікам, представлені в певній культурі і субкультурі в певний час. Дослідник наполягає на тому, що наукові докази обґрунтування даного явища з точки зору біології відсутні. Саме поняття *маскуліність* нерозривно пов'язане з такими характеристиками, як агресивність, незалежність, незворушність в кризових ситуаціях, неемоційність, активність, грубість, логічність, змагальність, прагнення до успіху і т.д.

Динаміка мовної картини світу в різні епохи під впливом різних соціокультурних чинників зберігає архетипну опозицію *чоловік – жінка*, відповідно до якої Бог створив жінку з ребра Адама, що зумовило її вторинність, пасивність і залежність від чоловіка. Гендерні стереотипи, закладені в Середньовіччя, сприяли збереженню традиційного для британців світогляду, відповідно до якого «жінки є зло».

Кожне національне співтовариство сприймає світ крізь призму своїх стереотипів. Гендер, будучи ком-

понентом колективної свідомості, репрезентується відповідними концептами, що фіксуються мовою.

І.С. Кон виділяє в області сучасних соціальних наук 4 головні парадигми маскуліності:

- біологічну, що трактує маскуліність як сукупність природних якостей, що відрізняють чоловіків (самців) від жінок (самок);
- психоаналітичну, яка розглядає універсальні чоловічі властивості, але не як біологічно закладені, але як сформовані в процесі індивідуального розвитку дитини та її взаємодії з батьками;
- соціально-психологічну, яка відрізняється від двох попередніх у вивченні маскуліності тим, що в першу чергу розглядає не біологію, а культуру і виховання;
- постмодерністську, в межах якої маскуліність розглядається в контексті расових, сексуальних, класових та національних відносин одночасно з антропологічною, соціально-психологічною та біомедичною боков.

У кожному конкретному суспільстві існує кілька моделей маскуліності – від домінуючих до маргіналізованих. Сьогодні не існує системного опису типів маскуліності. Автор теорії гегемонної маскуліності Р. Коннелл у своїх роботах вводить поняття *гегемонії маскуліності* для позначення ієрархічного характеру маскуліностей. Для особистості, що належить до даного типу, характерні ознаки домінування не тільки над жінками, але й над слабшими чоловіками, суперництво, культ фізичної сили, можлива схильність до насильства.

Що ж стосується підлеглих або маргіналізованих моделей маскуліності, то вони існують у групах, які об'єднують національні, соціальні і сексуальні меншини, людей з обмеженими фізичними можливостями, тобто групах над якими і здійснюється домінування. Маргінальні моделі оцінюються більшістю суспільства як неповноцінні, що не відповідають нормі, сприймаються з різним рівнем толерантності і часто стають об'єктами дискримінаційних дій, які практикуються в патріархатному суспільстві. Відповідно, чоловіки – носії маргіналізованої маскуліності часто сприймаються як ущербні і піддаються дискримінації.

Зміна ідеалу мужності в сучасній культурі зумовлена не лише цілеспрямованим реформаторським впливом, скільки природним розвитком суспільства. Вважається, що жінки стають все більш агентивнішими, і в стереотип жіночності вносяться корективи, пов'язані з оцінкою їхньої діяльності та соціального стану. В емоційній сфері як маскуліність, так і фемінін-

ність містять характеристики з різними знаками оцінки, як і позитивні, так і негативні. Типовими чоловічими рисами вважаються здатність відокремити раціональні доводи від емоційних, холоднокрівність; жіночими характеристиками є емоційність, сприйнятливність, сугестивність, співчуття, легка зміна емоційних станів, схильність до тривожності, скаргам, сльозам, істеричність, примхливність.

Як свідчать нещодавні дослідження гендерних відносин, жінки в сучасному суспільстві вже не є жертвами, а, навпаки, з кожним днем відіграють все більш активну соціальну роль. Розгляньмо, як розвивалися ці стереотипізовані уявлення про обидві статі.

В патріархальному контексті, відношення *чоловік/жінка* маркується категоризацією сильна *стать/слабка стать*, які легітимізують дискримінацію жінок, що базується на псевдопретексті статевих розбіжностей. Нерідко зустрічається в іспанськомовному просторі і слово *мачізм*. У сучасному дискурсі воно позначає не тільки статево приналежність, але артикулює і всі додаткові визначення, що характеризують чоловіче начало: агресивність, наступальність, жорстокість, потужність, грубість, сила (що асоціюється з розвиненою мускулатурою), енергійність, воля, сексуальна міць. В більшості світових культур маскулінне ототожнюється з духом, логосом, активністю, силою, раціональністю, світлом, наповненістю, в той час як фемінне – з матерією, хаосом, природою, пасивністю, слабкістю, емоційністю, темрявою, порожнечою, безформністю.

Словник Королівської Академії Іспанської Мови визначає фемінне як слабке і не значне і маскулінне як енергійне і мужнє [4]. Науковці вважають це визначення не актуальним, оскільки, на їхню думку, воно викликає гендерні стереотипи в суспільстві, не відображає сучасні реалії і закликає в новому виданні, яке планується до друку у 2014 році виправити ці неспівпадання. Мова – це форма вираження певної спільноти, але також вона формує уявлення про світ, таким чином, що індивід якщо не знайшов в мові відповідної лексики для вираження того чи іншого поняття, вважає, що його взагалі не існує [4]. Таким чином, оскільки в Словнику Королівської Академії Іспанської Мови не має визначення дієслова *feminizar*, відповідно, на думку видавників, такого поняття не існує взагалі. Навпаки, дієслово *masculinizar* представлено в словнику. На нашу думку, лексичне тлумачення іменника *feminidad* як *débil* є гендерним стереотипом

У багатьох стародавніх міфологіях місяць, земля і вода трактуються як жіноче начало, а вогонь, сонце і тепло – як чоловіче. Чоловік виступає як носій активного, соціально-творчого начала, а жінка – як пасивно-природна сила. Протилежні і соціальні ролі, приписувані чоловікам і жінкам. Перші є переважно інструментальними, а другі – експресивними. Анатомічні розбіжності між двома статями ведуть до розбіжностей психологічних. Але це не може надати пояснення соціальній позиції жіночого роду. Жодна поведінка людини не може пояснюватись виключно з біологічної позиції. Хоча представник чоловічої статі в тваринному світі, самець, в більшості видів є більш фізично сильним ніж самка, і це саме стосується і людей, існують інші процеси, які ставлять на первинний план жінок. В багатьох

культурах жінки скоряються перед чоловічою владою. Це не означає, що ця *вторинна роль*, наскільки б типовою в соціальних групах вона не була б, не бере участь у прийнятті рішень. Тобто, до сьогодення жінки як стать, окрім певних історичних випадків (Клеопатра, Катерина Друга, та ін.), були виключені з верхівки влади. Матріархатний досвід, поліандрія не можуть вважатись, на нашу думку, проявом суто жіночого панування, оскільки за суто історично-культурних особливостей жіночі обов'язки вважались не головними, а лише їхніми додатками. До сьогодення різні форми, які існують в людській цивілізації, завжди обертаються навколо можливостей зберігання влади; вживаючи термін з психології, вони є фаллоцентричними. Достатньо важко пояснити чому саме. Немає цьому пояснень і з генетичної точки зору чому організація життя, яка в переважній більшості культур ґрунтується на маскулінності. В цьому сенсі, на нашу думку, доцільно звернутися до етології. В тваринному царстві немає феномену жіночої дискримінації; існують репродуктивна роль, вигодовування нащадків, їхній захист; ці ролі чітко розподілені між самцем і самкою. В більшості видів самець – є більш фізично сильним і витривалим, але це не означає, що самка відіграє роль *слабкої статі*, існує певна кількість видів, де самка є сильнішою за самця.

Таким чином, існує чітке розподілення ролей, зафіксовані моделі поведінки, які не поділяються на первинні та вторинні. Звичайно, наприклад, є левові прайди, де самки – *власність* лева, але в тваринному світі не можливо знайти розподілення влади, поведінка тварин не залежить від логіки домінації. В людському суспільстві ж, навпаки, горизонт, звідки структурується складна гама можливих моделей поведінки регулюється певними нормами, які не мають виключно біологічний характер, і які в межах самець-самка відповідають не анатомічним реаліям, а суб'єктивним положенням, властивим символічному полю. Тобто, мачізм в суспільстві не має жодного генетичного підґрунтя і жодна фізична перевага чоловіка не пояснює дискримінацію жінки. Маскулінність і фемінність – символічні конструкції, які вкоренилися в людську психологію, і, тому, гендерну проблему слід вирішувати в соціальній площині.

Вибудовування соціальних норм навколо сили має історичний характер. Якщо протягом історичного людства існували жінки, наділені владою (амазонки, *Залізна леді* Маргарет Течер), *фалічні*, якщо використовувати новітній термін, їхній архетип бере початок з характеристик, які універсально пов'язані з маскулінністю, і не є фемінними. В різних культурах, які можемо спостерігати, сучасних або тих, що досліджуються в ретроспективі, гендерні стереотипи повторюються без великих змін: маскулінне – влада, фемінне – пасивність; влада є чоловічою прерогативою, так само, як війна і різні маніфестації ментальної переваги (філософія, наука, теологія, мистецтво) [6, с. 87-89]. Все важливе належить чоловікові: історія описує відкриття, перемоги, винаходи, ане досягнення в домашньому господарстві.

Відшукати цей стрибок в історії від гіпотетичної примітивної тваринної орди, в якій ще було відсутне

розмежування по гендерних ролях, до фалічного суспільства, в якому супремасія мачизму є непохитним фактом. Культура мачизму, яка домінувала і продовжує доминувати в сучасному суспільстві, звичайно, не є провиною певного окремо взятого індивіда чоловічої статі. Це – колективний продукт, і жінки також зробили певний внесок в його розвиток, погоджуючись підкорятися родинним патронам. Але це не означає також, що певні конкретні представники чоловічої статі не є корінням цієї проблеми. Мачизм, насильство і дискримінація за гендерною ознакою йде саме від чоловіків і їхньої поведінки.

Результати дослідження та висновки. Феміністичний рух сприяв значному перегляду цінностей, установок і суспільних норм, що змінюють статусно-рольові уявлення про чоловіка і жінку, які були закріплені соціально-економічними, юридичними та мовними реформами в іспанськомовному суспільстві. Комплексне вивчення лінгвокультурних концептів *мужність* і *жіночість* на лексико-фразеологічному матеріалі виявило глибинні архетипічні процеси, що знаходяться в основі мовної концептуалізації гендерної картини світу іспанців, визначило культурні доміканти і вектори розвитку гендерних стереотипів.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. М.: Гнозис, 2004. – 236 с.
- [2] Рябов О.В. Женщина и женственность в философии серебряного века. – Иваново: Ивановский гос. Университет, 2009. – 159 с.
- [3] Connell, R.W. Masculinities R.W. Connell Berkeley, Los-Angeles, 1995. – 293 p.
- [4] Real Academia Española / Comisión de gramática, Esborzo de una nueva gramática de lengua española. – Madrid: Espasa Calpe, S.A., 1997. – 246 p.
- [5] Rivera Garretas M. Nombrar el mundo en femenino. Pensamiento de las mujeres y teoría feminista / María Rivera Garretas. – Barcelona : Icaria, 1994. – 297 p.
- [6] Sau Sánchez, V. Reflexiones feministas para principios de siglo / Victoria Sau Sánchez. – Castellón : Horas y Horas, 2000. – 210 p.

REFERENCES

- [1] Vorkachev, S.G. Happiness as linguocultural concept. M.: Gnosis, 2004. – 236 p.
- [2] Ryabov, O.V. Woman and femininity in silver age. Ivanovo: Ivanovo's state university, 1997. –159 p.
- [3] Connell, R.W. Masculinities R.W. Connell Berkeley, Los-Angeles, 1995. –293 p.
- [4] The Royal Spanish Academy / Commission of Grammar, New Grammar of Spanish. – Madrid: Espasa Calpe, S.A., 1997. – 246 p.
- [5] Rivera Garretas M. To name the world of femail. Meditations about women and feminist's theory / María Rivera Garretas. – Barcelona: Icaria, 1994. – 297 p.
- [6] Sau Sánchez, V. Feminist's reflexions in the beginning of the age / Victoria Sau Sánchez. – Castellón: Horas y Horas, 2000. – 210 p.

The stereotypes of masculinity and femininity in the Spanish language area Y.V. Andriichenko

Abstract. The article examines the gender research fragment Spanish language picture of the world in terms of conceptualization of gender stereotyping and its dynamic transformation under the influence of sociocultural factors, draws attention to the linguistic background of sexism, its development and operation of modern realities of Spanish.

Keywords: gender, communication, stereotypes, text, masculinity, femininity